

Op 1 november 2005 werd door de Verenigde Naties 27 januari uitgeroepen tot Holocaust Memorial Day. Op deze datum werd in 1945 het concentratiekamp Auschwitz bevrijd en worden wereldwijd de slachtoffers van de Holocaust herdacht. In Amsterdam gebeurt dat ieder jaar op de laatste zondag in januari bij het Auschwitzmonument.

Wij zijn vandaag bijeen om de slachtoffers, die aan het begin van de oorlog in Zeist woonden, te herdenken. De namen van 102 slachtoffers zijn te vinden op het monument, dat op 4 april 2001 onthuld werd in het Walkartpark. Ik was samen met mijn pleegvader Ies Zwaaf bij deze plechtigheid aanwezig.

Mijn pleegvader had zich in 1939 met zijn vrouw Stella Keizer in Zeist gevestigd. Al snel werd hij als dienstplichtige opgeroepen voor de mobilisatie. Hij was gelegerd in ter Aar. Teruggekeerd in Zeist werden in april/mei 1942 de eerste anti-Joodse maatregelen van kracht. Joden waren ook in Zeist niet meer gewenst. Dat kon men lezen op de borden die bij de toegangswegen werden geplaatst. Vanaf dat moment werd de bewegingsvrijheid van joden op allerlei manieren ingeperkt. Er kwamen borden in openbare parken en op gebouwen, met het opschrift "voor joden verboden". Dit o.a. bij het zwembad Blikkenburg. Na de oorlog kreeg ik daar overigens mijn eerste zwemlessen. Ongeveer tegelijkertijd met deze maatregelen werd ook het dragen van een jodenster verplicht. In augustus 1942 begonnen de eerste gedwongen verhuizingen van joden naar Amsterdam. Na ontvangst van een oproep om zich te melden voor evacuatie is Ies met zijn vrouw Stella ondergedoken in zijn geboortestad Amersfoort. Zij kwamen in huis bij de doopsgezinde predikant, ds Foppema. Op 1 september 1942 werd door de Zeister politie geconstateerd dat het door de familie Zwaaf bewoonde pand op de Jan Meerdinklaan 16 leeg stond. Diezelfde middag nog is zijn pakhuis aan de Weeshuislaan verzegeld. Mijn pleegouders zijn de gehele oorlog op hun onderduikadres in Amersfoort gebleven.

Zij hebben zich na de oorlog opnieuw gevestigd in Zeist en kregen door bemiddeling van gemeenteambtenaar en verzetsman Cor Van Rijkom een huis toegewezen in de Kersbergenlaan. Ies zijn moeder zijn zus en haar dochttertje, Stella haar ouders en haar zus en vele andere familieleden waren vermoord in de concentratiekampen. Het verdriet daarover was groot, maar zij wisten op een bewonderenswaardige manier het leven weer op te pakken met mij als hun pleegzoon in huis.

Ik ben als 4 jarig jongetje in 1943 bij het gezin Stroomenbergh in Driebergen in huis gekomen. Ik heb daar gescheiden van mijn ouders tot het einde van de oorlog ondergedoken gezeten. Jan Stroomenbergh was koster van de Gereformeerde Kerk aan de Engweg en betrokken bij de oprichting van de Driebergse afdeling voor hulp aan onderduikers. Het hele gezin was actief in het verzet. Als er onraad was, zoals razzia's waarbij de Duitsers huiszoekingen deden, ging ik samen met dochter Suus, die toen 20 jaar oud was, naar een schuilplaats. Dat kon de top van de kerktoren naast de kosterwoning zijn of een adres waar we op de fiets naar toegingen. Ik zat dan in een deken gewikkeld achterop. De zoon Jan Stroomenbergh jr maakte deel uit van de groep die in januari 1945 op spectaculaire wijze 10 joden uit het politiebureau van Zeist heeft bevrijd.

Ik woonde voor de oorlog met mijn eigen ouders in Hilversum. Hilversum was één van de eerste plaatsen waar joden hun huizen moesten verlaten. Ik spreek nu over januari 1942. Mijn ouders zijn samen met de ouders van mijn latere pleegmoeder in Zeist ondergedoken op de Jan Meerdinklaan 20 bij de dames de Man. Omdat hun adres verraden was stonden zij op 9 december 1943 klaar om door de illegaliteit naar een ander adres te worden gebracht. Dat heeft echter niet zo mogen zijn. Op diezelfde dag heb ik onder begeleiding van mijn onderduik zus nog een kort bezoek aan mijn ouders kunnen brengen. Toen wij daar net vertrokken waren en nauwelijks uit het zicht, reed een overvalwagen de straat in. Mijn ouders met hun familie zijn die dag door de beruchte SS'er van Joolen uit Utrecht meegenomen. Zij hebben vervolgens de oorlog niet overleefd. Ik ben dus op het nippertje de dans ontsprongen.

Op het in 2001 onthulde monument in het Walkartpark komen veel namen voor van Duitse joden. Deze waren in de jaren dertig en met name na de Kristalnacht in november 1938 naar Nederland gevlucht. Zij dachten hier een veilig onderdak te vinden. Zij hoopten dat Nederland net als in WO1 neutraal zou blijven. De geschiedenis leert ons wat er wel gebeurde: de slag om de Grebbeberg, het bombardement op Rotterdam en de vlucht van de koningin en de regering naar Engeland. De Duitsers bezetten ons land met als een belangrijk doel Nederland "judenfrij" te maken.

De eerste 2 namen op het monument betreffen de broertjes Martijn en Raphael Altmann, resp. 3 en 6 jaar oud die na verraad werden weggevoerd uit het kindertehuis Zonneschijn. In totaal zijn ongeveer 20 joodse onderduikkinderen in Zeist slachtoffer geworden van verraad. Hieruit blijkt dat de Duitsers het nodig vonden om ook heel jonge kinderen en oude mensen naar de vernietigingskampen te transporteren. Het merendeel van hen is niet terug gekomen.

Op het monument ontbreken de namen van de mensen, die voor de oorlog niet in Zeist woonden maar daar wel waren ondergedoken en werden opgepakt. Daarbij hoorden ook mijn eigen ouders. In het zeer uitgebreide boekwerk "Joodse onderduikers in Zeist" zijn ook deze namen als onderdeel van de meer dan 350 Zeister onderduikers opgenomen. De uiteindelijke schatting is dat er 600-700 joden en 1000 niet-joden in Zeist zaten ondergedoken.

Het uiteindelijke doel, de totale "endlösung", die de Duitsers voor ogen hadden is niet bereikt. Dit is vooral te danken aan de moed van Nederlanders die hun eigen leven riskeerden door joodse onderduikers in huis te nemen

Je hoort nog al eens dat er door de Nederlanders zo weinig gedaan is om de ondergang van de joden te voorkomen. Men gaat voorbij aan de Oprichting van de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers (LO). Deze organisatie heeft vanaf oktober 1942 via de Gereformeerde netwerken landelijke onderafdelingen opgericht. De eerst twee in Driebergen en Zeist.

De LO heeft samen met de landelijke knokploegen (LKP) een groot aandeel gehad in het redden van joden. De LO zorgde voor de onderduikadressen, de knokploegen zorgden door overvallen op gemeentehuizen en distributiekantoren voor persoonsbewijzen, voedselbonnen en geld. In totaal hebben in Nederland 28000 joden ondergedoken gezeten. Er was een veelvoud van mensen nodig om deze joden te laten onderduiken.

In het Boek “ het Grote Gebod “(het gedenkboek van het verzet) worden Zeist en Driebergen als haarden van verzet genoemd. In dit verband dienen de namen genoemd te worden van de Zeistenaren Jan Schep en Catharinus Stomp.

Jan Schep heeft als ambtenaar van de burgerlijke stand in dit gemeentehuis samen met zijn medewerkers honderden mensen weten te redden door valse identiteitspapieren te verstrekken. Zij zorgden er tevens voor dat de gegevens daarvan overeen kwamen met de persoonskaarten in de Gemeentelijke bevolkingsadministratie. Er zijn in Zeist tenminste 900 valse persoonsbewijzen aan joden verstrekt.

Catharinus Stomp (Cari genoemd) was een telg uit de familie van de woninginrichting aan de Voorheuvel. Hij speelde zowel een belangrijke rol bij oprichting van de Zeister afdeling voor hulp aan onderduikers als bij de uitbreiding van de Landelijke Organisatie ervan. Hij verzorgde onderduikadressen maar ook de noodzakelijke distributiekaarten voor eten ten behoeve van de onderduikers en hun helpers. Zowel Jan Schep als Catharinus Stomp hebben hun moed met hun leven moeten bekopen.

Ondanks alle hulp zijn landelijk 40% van de joodse onderduikers verraden en gearresteerd. Voor Zeist was dit percentage iets lager, 33%. Het merendeel van hen waaronder de 102 Zeistenaren genoemd op het monument hebben de kampen niet overleefd.

Ik wil eindigen met een gedicht ter nagedachtenis aan Ronny van Cleef. Zij was een tante van mij en is in 2008 op 87 jarige leeftijd overleden. Zij overleefde Auschwitz en heeft dit gedicht gemaakt aan het einde van de oorlog tijdens haar verblijf in het werkkamp Liebau.

Het gedicht heet: "Achter de Bergen".

Ik heb de vogels in hun vrije vlucht gezien
En in gedachten ben ik met hen meegevlogen
En even stijg ik boven het prikkeldraad
Achter de bergen, tot het fluitje gaat
En ik appèl moet staan, stram onbewogen.
Dan zie ik iedere dag de zon weer ondergaan
En in gedachte daal ik met haar mede
Achter de bergen in mijn vaderland
Waar ik naar hunker, en waar moeders hand
Blijft wachten op mijn komst en bid voor vrede .....

